

Försvarsmaktens medverkan i polisiär verksamhet

I ett beslut den 25 april 2001 anförde *JO Pennlöv* följande.

Initiativet

Med anledning av innehållet en artikel i Värnpliktsnytt nr 15, 2000, om värnpliktiga som ställts till polisens förfogande för att leta efter ett vapen beslutade jag den 21 november 2000 att inleda en utredning i saken.

Utredning

Försvarsmakten anmodades att efter företagen utredning yttra sig. I remissvaret anförde överbefälhavaren, generalen AA, följande.

Grunder

I ärendet aktualiseras dels frågan om Försvarsmaktens uppgifter, dvs. vad Försvarsmakten får eller bör göra, dels frågan hur värnpliktiga under grundutbildning får eller bör utnyttjas.

Beträffande Försvarsmaktens uppgifter så framgår dessa i första hand av förordningen (2000:555) med instruktion för Försvarsmakten. Ytterligare verksamhetsområden där Försvarsmakten får eller bör medverka framgår av förordningen (1986:1111) om militär medverkan i civil verksamhet. Denna innehåller bl.a. bestämmelser om Försvarsmaktens medverkan i räddningstjänst samt bestämmelser om Försvarsmaktens utförande av annat arbete.

Såvitt avser frågan hur värnpliktiga under grundutbildning får användas, dvs. vilka tjänstgöringsuppgifter de får åläggas att utföra, får ledning sökas i lagen (1994:1809) om totalförsvarspikt. Av lagen framgår bl.a. syftet med grundutbildningen och vilka skyldigheter som gäller för de värnpliktiga under tjänstgöring.

Enligt 5 kap. 3 § lagen om totalförsvarspikt skall grundutbildningen ge de kunskaper och färdigheter som krigsuppgiften kräver. I förarbetena (prop. 1994/95:6, sid. 182-183) förtydligas det bl. a. med att "grundutbildningen syftar till att ge de totalförsvarspiktiga en sådan grundläggande utbildning att de kan fullgöra de uppgifter som det förband eller den organisation där de tjänstgör kan komma att ställas inför i krig. Utbildningens praktiska och teoretiska innehåll skall styra detta mål. Lagen anger inte något om utbildningens närmare innehåll eller dess uppdelning i olika faser, t.ex. allmänmilitär utbildning, befattningsutbildning och förbandsutbildning. Regeringen och myndigheterna har här ett stort utrymme att inom tillgängliga resurser anpassa omfattningen och inriktningen av grundutbildningen efter skiftande behov och resurser". I paragrafens tredje stycke

anges att i grundutbildningen även ingår uppgifter som syftar till att upprätthålla Sveriges försvarsberedskap. Det innebär enligt förarbetena att totalförsvarspliktiga får beordras att som ett led i sin tilläpade utbildning utföra uppgifter som ankommer på ett beredskapsförband. Sådana uppgifter kan omfatta ingripanden enligt förordningen (1982:756) om försvarsmaktens ingripanden vid kränkningar av Sveriges territorium i fred och neutralitet, m.m.

Bestämmelser om vilka allmänna skyldigheter som gäller för värnpliktig personal under tjänstgöringen finns också i 5 kap. I dess 2 § föreskrivs bl.a. att den som fullgör värnplikt skall lyda en förmans eller annan chefs order, om det inte är uppenbart att ordern inte angår tjänsten. Han eller hon skall även i övrigt rätta sig efter de tjänstgöringsföreskrifter som gäller.

Yttrande

Sedan polismyndigheten i Stockholms län vänt sig till Livgardet och hemställt om hjälp med att genomsöka ett markområde efter ett skjutvapen, beslöt regementet efter diskussion i ledningsgruppen att ställa upp och hjälpa polisen att söka efter vapnet i fråga. Livgardet har åberopat bestämmelsen i 5 § förordningen (1986:1111) om militär medverkan i civil verksamhet som stöd för sitt beslut att samverka med polisen. Där föreskrivs att Försvarsmakten får åta sig att bygga vägar och broar samt att utföra transporter, andra arbeten och tjänster, om denna verksamhet kan inordnas som ett led i utbildning som bedrivs vid myndigheten eller främjar staten eller annat allmänt samhällsintresse. Livgardet motiverar sitt ställningstagande med att eftersökandet och omhändertagandet av ett vapen måste anses främja ett allmänt samhällsintresse. Livgardet beordrade därför värnpliktiga tillhörande 3. skvadronen, som hade genomfört huvuddelen av grundläggande soldatutbildning och vid tillfället genomförde tjänst i treveckorsschema med varierad vaktjänst och soldatutbildning, att delta i eftersökningen.

Livgardet bedömde att den uppgift som polisen ville ha hjälp med var sådan att det var möjligt att dra erfarenheter av densamma i kommande utbildning eftersom skottfältsröjning och ytletning är sådana uppgifter som faller inom verksamheten för de krigsförband, där de värnpliktiga avses att placeras – bevakningsförband inom de nationella skyddsstyrkorna.

När det gäller militärt stöd till polismyndighet enligt förordningen om militär medverkan i civil verksamhet hänvisar Försvarsmakten till vad Försvarsmakten rent generellt anfört i sitt yttrande till JO i ett annat ärende (dnr 4110-1998).

Den i ärendet kanske principiellt viktigaste frågan är hur och för vilka ändamål värnpliktiga under utbildning får användas. Såsom framhållits ovan under avsnittet Grunder anger lagen om totalförsvarsplikt inte något om utbildningens närmare innehåll. I förarbetena (prop. 1994/95:6, sid 183) påpekas också att regeringen och myndigheterna har stort utrymme att inom tillgängliga resurser anpassa omfattningen och inriktningen av grundutbildningen efter skiftande behov och resurser. Regeringen har i förordningen (1995:238) om totalförsvarsplikt inte meddelat några närmare föreskrifter om utbildningens innehåll. Av Försvarsmaktens utbildnings- och taktiska reglementen framgår de kunskaper och färdigheter som grundutbildningen skall ge, dvs. utbildningens mål. Utbildningen i sig är dock inte centralt styrd utan utbildningsförbanden har frihet att själva bestämma hur utbildningsmålen skall uppnås.

Rent allmänt bör inga andra utbildningsmoment eller tjänstgöringsuppgifter åläggas värnpliktiga än sådana som krävs för krigsuppgiften. Livgardet har bedömt att de värnpliktiga för sin kommande utbildning för krigsuppgiften skulle ha nytta av den erfarenhet som uppgiften att under tre dagars tid genomsöka ett område på jakt efter ett skjutvapen skulle ge dem. Verksamheten kunde därför inordnas som ett led i de värnpliktigas utbildning.

Avslutning

Försvarsmakten finner mot bakgrund av bristen på författningsreglering om utbildningens innehåll att det är svårt att klart ange vilka tjänstgöringsuppgifter och

övningsmoment som kan anses meningsfulla och berättigade för att uppnå syftet med grundutbildningen. Avsaknaden av tydliga regler gör att frågan om hur värnpliktiga under grundutbildning får användas snarare är en lämplighetsfråga än en rättslig sådan och får bedömas i varje enskilt fall. Försvarmakten anser inte att det var lämpligt att beordra värnpliktiga att under så pass lång tid ägna sig åt att leta efter ett skjutvapen, som inte hade någon som helst militär anknytning. Denna uppgift måste anses ha åvilat polismyndighet.

Mot bakgrund av vad som anges ovan om otydliga regler anser Försvarmakten att några brott mot gällande författningar inte skett. Det finns också anledning att i detta sammanhang påpeka att frågan om Försvarmaktens stöd till andra myndigheter m.m. är föremål för översyn av en särskild utredare (dir. 2000:87).

Bedömning

Jag delar Försvarmaktens uppfattning att något brott mot gällande författningar visserligen inte har skett men att det trots detta var olämpligt att beordra värnpliktiga att delta i eftersökningen av vapnet. Även i övrigt kan jag ansluta mig till vad Försvarmakten har anfört. Något ytterligare uttalande från min sida är inte motiverat.